

TNC-Aktuellt:

Tekniska nomenklaturcentralen
 Box 5243
 102 45 STOCKHOLM
 Tfn 08-24 92 90

21 JUN 1982 15:182 TNC-AKT/TEXT

SEMINARIUM OM ÖVERSÄTTNING AV
 FACKTERMER

Att önskemålen om hjälp med fackspråksöversättningar är många, står utom allt tvivel efter det översättningsseminarium som arrangerades i anslutning till TNCs representantförsamlingsårsmöte. Såväl det trettiotal närvarande TNC-medlemmar som de mer än dubbelt så många representanter för översättarskrået vilka hörsammat vår uppmaning att komma och ge sina synpunkter på ämnet kunde intyga att så var fallet. Seminariet var delat i två avsnitt: Fyra korta anföranden om översättning av facktext sedd ur litet olika perspektiv samt en efterföljande diskussion, där TNCs roll och möjligheter belystes.

ULF LINDAHL från Statskontoret inledde med en redogörelse för den pågående utredningen om behovet av översättningstjänster inom den offentliga sektorn. Den framtida organisationen av sådant arbete ingår också i utredningsuppdraget.

Av utredningen framgår bl.a. att det finns ca 2000 översättare i Sverige, varav drygt hälften har översättandet som en bisyssla. Många önskar sig fler uppdrag och mer avancerade översättningar.

Utbildningsnivån bland översättarna är hög. 84% av dem har akademisk examen.

Seminarium om översättning av facktermer.....	1
Årsmötet.....	3
Bevakning av nya termer och definitioner.....	3
Ny dator.....	5
ISO-termbank.....	5
Internationell elterminologi 1982.....	5
Den internationella teleordboken 1982.....	6
Internationell data-terminologi.....	6
Verkstadsteknisk ordlista - Skärande bearbetning.....	7
Korsordsgåtan.....	7
Läsarkommentarer.....	8
Termfrågor i urval.....	8

De flesta av de tillfrågade översättarna anser att en speciell översättarutbildning behövs, men överraskande nog tycker var tionde precis tvärtom, något som möjligen kan bero på att de inte tror att översättandets konst kan läras ut på samma sätt som språk i övrigt.

ALVAR ELLEGÅRD från Göteborgs universitet provocerade åhörarna genom att påstå att översättning i grunden är omöjlig. Varje språk har sitt eget system, som bland annat speglar den kultur inom vilken språket används.

En speciell typ av svårigheter föreligger vid översättning av poesi, nämligen den att det ibland kan gälla att återge en ljudbild snarare än att förmedla ett budskap. I sådana fall blir det fråga om en omtolkning, vilket ofta är nödvändigt även för skönlitterär prosa.

Översättning av fackspråk bjuder enligt Ellegård två typfall av svårigheter:

- det finns en exakt term- motsvarighet och därmed en översättning
- det finns inte någon exakt översättning

Även om en exakt termmotsvarighet finns, kan det vara problem med att hitta denna. I sådana fall kan bl.a. TNCs ordlistor vara till hjälp. Att exakta översättningar saknas är särskilt märkbart inom samhällsvetenskaperna, vilket beror på att olika länder har så olika samhällssystem att företeelsen i ett land saknar direkt motsvarighet i ett annat.

HANS KARLGREN från Kval, Forskningsstiftelsen för kvantitativ lingvistik, började med att beskriva vissa stort upplagda projekt för maskin-översättning som "teoretiska experiment". Själv uppehöll han sig vid vad översättningsarbetet består i och vilka tekniska hjälpmedel som står till buds i varje särskilt arbetsmoment.

Om man tidstuderade en översättare i arbete, skulle man enligt Karlgren upptäcka att han antingen: 1. läser, 2. letar efter vad han skall läsa, 3. skriver, 4. frågar andra, 5 a. kontrollerar och 5 b. rättar eller 6. konstruerar, dvs. skapar nytt språkbruk. Tidsmässigt dominerar letandet, läsandet och frågandet över aktiviteterna med mer påvisbart resultat. Läsandet (1) liksom kontakterna med andra (4) kan förenklas med

vissa tekniska hjälpmedel men möjligheterna är begränsade. De söksystem som används vid litteratursökningar kan innebära en stor hjälp även i översättningsarbetet (2). Skrivandet (3, 5 och 6) kan rationaliseras med ordbehandlingsmaskiner. Att med framgång kunna mekanisera hela processen vid översättningsarbete är dock enligt Karlgren inte möjligt, eftersom det under arbetets gång krävs beslut i en hel del komplexa frågor.

MYRIAM EDHOLT, verksam som översättare hos Ericsson, berättade hur det i praktiken kan gå till att söka efter en korrekt översättning när ingen av de många ordböckerna i arbetsrummet ger besked. Det första steget är att söka det okända ordet i ett kortregister som innehåller uppgifter om tidigare bemästrade svårigheter. Därefter vänder sig översättaren till sina närmaste kolleger för att höra om dessa har någon lösning på problemet.

Nästa steg är att konsultera författaren. Även om denne inte behärskar målspråket så att han kan komma med en översättning kan han kanske bidra med andra upplysningar, t.ex. synonymer, som kan vara översättaren till hjälp.

Om man trots dessa ansträngningar ändå inte har lyckats komma fram till en översättning, söker man i TNCs databas och i andra, utländska databaser. Man vänder sig också till saks experter inom företaget och letar i facktidsskrifter och i annan facklitteratur efter nyttig information.

Det som bereder översättarna de största svårigheterna är företagets egna termer. Det gäller att avgöra om en svåröversatt term tillhör ett internt slangspråk eller ett specifikt fackspråk med spridning också utanför företaget.

Enligt Myriam Edholt behövs det en utbildning som kombinerar terminologi och översättning, detta för att översättare skall kunna skapa egna bra termer när så blir nödvändigt.

Diskussionen kring TNCs roll inom området kom mest att handla om vad översättarna önskar sig från TNC. Dessutom belystes problem av mer generell natur i anslutning till föredragen.

SOLFRID SÖDERLIND från FAT, Föreningen Auktoriserade Translaterer, efterlyste en närmare kontakt mellan termproducenter och brukare. Eftersom översättarna inte kan vara fackkunniga inom alla de områden som översättningsuppdragen omfattar, skulle ett "term-bibliotek" på TNC vara till stor nytta för dem.

ÅRSMÖTET

Vid förra verksamhetsårets slut hade TNC 101 anslutna medlemmar. Under året hade två nya medlemmar tillkommit, nämligen Boliden AB och Statskontoret.

Vid representantförsamlingens årsmöte delades det ut en förteckning över medlemmarna med uppgifter om kontaktpersoner och intresseområden från terminologisk synpunkt. Efter korrigering kommer förteckningen att skickas till kontaktpersonerna. Den kommer också att erbjudas andra intresserade.

- Det är viktigt att det framhävs att företrädarna för företag och andra organisationer som är TNC-medlemmar har personlig kontakt med TNC, sade någon i församlingen.

BEVAKNING AV NYA TERMER OCH DEFINITIONER

Sedan något år tillbaka gör TNC ett nytt försök att systematiskt registrera termer hämtade ur facklitteraturen som bedöms vara av intresse i det framtida arbetet. Eventuellt kan registret också göras direkt tillgängligt för andra än oss på TNCs kansli. De uppgifter som tas till vara registreras på samma sätt som i TERMDOK. Därmed kan vi använda 3RIP-systemets alla sökmöjligheter. Tills vidare ligger dock databasen, som har arbetsnamnet TERMEX, lagrad inom huset. Det betyder att termerna nu kan sökas enbart via listor.

De termer som excerperas har alltså det gemensamt att de bedöms kunna användas i det löpande terminologiarbetet. Teoretiskt får de som väljer ut termerna fria händer, men i praktiken är dock följande urvalskriterier helt dominerande:

- A. Termen har en definition eller annan förklaring som eventuellt kan användas i TNC-arbetet.
- B. Termen är ny i svenskt språkbruk, t.ex. doloss.
- C. Termen är misslyckad sedd med TNC-ögon, t.ex. offshore.

Andra skäl till att registrera en term kan vara att den har utländska motsvarigheter angivna eller att det är fråga om ett initialord. Initialorden har ju en benägenhet att snabbt tränga in i fackspråket för att sedan användas även i kontakter med icke-specialister. Exempelvis används nu ROT-sektorn och t.o.m. rotsektorn som om alla kände till termen. (ROT=renovering, ombyggnad och tillbyggnad).

Dessa skäl för excerpering återspeglas i de listor som vi kan ta fram ur det samlade materialet:

- Listor med termer som beskrivits eller definierats i en eller annan form.
- Nyordslistor.
- Listor med termer som borde bearbetas för att bättre passa in i svenskt språkbruk (fulordslistor).
- Initialordslistor.
- Tvåspråkiga listor.
- Listor ämnesordnade enligt TNCs interna gruppindelning.

Alla termer anges med källhänvisningar och övriga uppgifter som är av intresse i varje särskilt fall.

Efter drygt ett års termsamlade är nu mängden termer tillräckligt stor för att man åtminstone inom vissa områden skall kunna använda materialet i praktiskt terminologiarbete. Med hjälp av listorna och de belägg som hör till kan vi på TNCs kansli hitta fackmannens egen definition eller beskrivning av en ny term när någon frågar om vad termen betyder. Vi har också ett komplement till TERMDOK, när vi vill ha exempel på ordbildningsmönster, vilka kan underlätta valet mellan två termalternativ. Termmaterialet speglar språkbruket och kan

därför ge oss information om hur fackspråket ändras med eller utan TNCs medverkan. Utdrag inom smärre ämnesområden kan vara till nytta vid en terminventering för ett kommittéarbete. För att inte tala om den utmaning som en genomgång av "fulordslistan" innebär.

Även om de flesta termerna exciperas inom TNCs kansli, har vi haft en god hjälp av främst Svenska språknämnden och Byggdok, som levererat värdefullt material. Nu när rutinerna är utprovade och registreringskapaciteten förbättrats i och med den nya datorutrustningen, kan vi våga oss ut och höra efter om någon ytterligare är intresserad av att bidra. Rutinerna är ytterst enkla och nyttan kan möjligen bli ömsesidig. Den som är intresserad kan höra av sig till Kjell Westerberg.

Till slut bara en illustration till hur materialet kan se ut. Den visar utdrag ur en alfabetisk totallista och en ämnesordnad lista samt ett textbelägg. Urvalet av redovisade uppgifter om termerna är här hårt begränsat för att inte störa översikten. Andra utmatningsformat är tänkbara för andra listor.

UTDRAG UR ALFABETISKT REGISTER:

810206	martensithärdning	met	Sv
TE	martensitie quenching		
810248	maskinakustik	mek	Sv
810148	maskinplan	byg54	Sv
810148	maskintid	byg54	Sv
810161	maskinvara	inf	Sv

UTDRAG UR ÄMNESORDNAT REGISTER "MEK":

810194	kruv	mek	Sv
810113	lavspridare	mek	Sv
810248	maskinakustik	mek	Sv
810039	montering	mek	Sv
810249	mätsond	mek	Sv

källa
(löpnr)

klassning

svensk
definition

81 248

mek

□ Sedan gammalt har begrepp som byggnadsakustik och elektroakustik varit kända för teknikerna. Men maskinakustik, vad är det? Ja, det är ett begrepp som tvingats ta till som samlingsterm för utvecklingsarbeten och teoretiska studier, avsedda att klarlägga och behärska ljudgenereringsfenomen, ljud- och vibrationsutbredning internt i maskiner och i maskintekniska komponenter samt för frågor som rör akustisk avstrålning från maskinerna.

Att området har aktualiserats behöver knappast motiveras för alla som lever mitt uppe i de miljöer den

NY DATOR

TNC har haft en egen minidator sedan 1975.

Den anskaffades främst för att vi själva skulle kunna framställa maskinläsbara ordlistemanus. Sådana manus ger efter speciell databehandling fotosatta originalsidor till våra ordlistor.

Gradvis kom minidatorn till användning för andra uppgifter. Den viktigaste tillämpningen blev textbehandling.

Utredningsarbetet kring nya ordlistor karakteriseras ju av att termposter samlas, granskas, ändras, sorteras osv. Med programvara för textbehandling kunde vi på ett rationellt sätt framställa aktuella arbetsdokument från ett maskinläsbart grundmaterial. Efter varje granskningsomgång kunde sedan ändringarna lätt utföras i datafilerna.

Med växande datamängder kom dock utrustningen så småningom att bli underdimensionerad. Centralenheten och skivminnet hade med åren blivit föråldrade, varför vi beslutade att skaffa en helt ny utrustning. Fabrikatet är dock detsamma som tidigare, nämligen Datapoint.

Den nya installationen, som tas i drift under maj-juni 1982, kommer att se ut så här:

- centralenhet Datapoint 8630 med 256 kilooktetter arbetsminne
- två bildskärmsterminaler Datapoint 8220
- en skivstation 20 megabitgrupp med fast skiva och 1/4-tums kassetband
- skönskrivare Diablo, 40 tkn/s
- matris skrivare Facit, 250 tkn/s

Centralenheten arbetar under Datapoints nya operativsystem RMS.

ISO-TERMBANK

Inom ISO/TC 59 Building Construction finns en arbetsgrupp (SC 2/WG 2) som har till uppgift att samordna byggterminologin. Arbetsgruppens senaste möte hade förlagts till ISOs centralsekretariat i Geneve, 22-23 mars 1982. Gruppens avsikt bakom detta var att få en uppfattning om centralsekretariatets möjligheter att hjälpa till med samordningen av de termer och definitioner av intresse för byggområdet som har utarbetas av ca 25 olika ISO-kommittéer.

Ett förslag till upprättande av en byggtermbank presenterades på mötet av Göran Walter, representant för TNC och BST. Förslaget innebär att AFNOR bygger upp en termbank med alla ISOs byggtermer från standarder och förslag till standarder (DIS och DP). Termbanken skulle vara provisorisk i avvaktan på att centralsekretariatet upprättar en allmän ISO-termbank.

På mötet kunde M. Clarke, E. French och B. Holloway från sekretariatet berätta om ISOs planer på en sådan termbank. Ett första steg kommer att bli att be alla tekniska kommittéer sammanställa listor med termer och definitioner inom sina ansvarsområden som de vill ha med i en allmänt tillgänglig termbank.

Arbetsgruppen beslöt att dels be centralsekretariatet påskynda arbetet med en ISO-termbank, dels be AFNOR upprätta en provisorisk byggtermbank med utgångspunkt i det svenska förslaget.

INTERNATIONELL ELTERMINOLOGI 1982

Brasilien har tillhört IEC, International Electrotechnical Commission, sedan 1909. I år stod landet för första gången som värd för ett General Meeting. Som vanligt vid dessa årliga arbetsmöten deltog ett tusental delegater.

I terminologikommittén TC 1 deltog 25 delegater från 13 länder. Svensk huvuddelegat var Lars Algotsson, TNC.

Kommitten ger en för hela IEC gemensam ordlista, IEV, (International Electrotechnical Vocabulary). Av planerade 81 kapitel har hittills 18 utgivits, och 26 är under tryckning eller föreligger som definitiva förslag (sexmånadersremisser).

En samlad utgåva, "Dictionary of the IEV", av nu gällande eltermer är nu förberedd. Publikationen kommer att innehålla alfabetiskt ordnade termer på engelska tillsammans med definitioner på engelska och motsvarigheter på de övriga IEC-språken (F, D, Ne, Po, I, R, Es och Sv), motsvarande med franska som inledningsgrund samt register för de övriga språken. Sammanlagt kommer "The Dictionary" att innehålla 7 300 termposter. Den förväntas bli klar under 1983.

Underlaget för denna "Dictionary" blir maskinläsbart. Enligt tidigare utfästelser från TC 1 kommer Sverige att få del av det maskinläsbara materialet så snart det är färdigt.

De svenska termerna kommer TNC att registrera i en referensfil tillsammans med engelsk term och hänvisning. Detta projekt beräknas kunna slutföras under 1983.

Nästa möte i TC 1 kommer att äga rum tillsammans med nästa General Meeting i Tokyo hösten 1983.

DEN INTERNATIONELLA TELEORDBOKEN 1982.

Samordningen av telekommunikationstermer mellan IEC och ITU (den internationella teleunionen) har fortsatt. Vid ett möte i Paris i april i år, där Lars Algotsson från TNC deltog som IEC-representant redovisades en lista över 17

planerade kapitel avsedda att ingå i den gemensamma teleordboken. Av de planerade kapitlen föreligger definitiva förslag (sexmånadersremisser) för rymdradiokommunikation (725) och vägledare (726).

Vid mötet fattades beslut om att starta en ny arbetsgrupp för "telematics" på uppdrag av den nybildade samarbetsgruppen ITCG (Information Technology Coordinating Group). Anm. "Telematics" definieras i ett preliminärt IEC-förslag på följande sätt:

"telematics (services) telecommunication services other than the conventional telegraphic or telephonic services; which may be provided for the users of a telecommunication network. These services which often use teleinformatics techniques permit the sending or reception of public or private information including file consultation, reservations, commercial or banking operations. Examples of telematics services: Facsimile, teletex, videography, telewriting."

INTERNATIONELL DATATERMINOLOGI

En internationell Data Processing Vocabulary utarbetas inom den internationella standardiseringsorganisationen ISO av en terminologigrupp som heter ISO/TC 97/SC1. Gruppen var i år samlad under en junivecka på ett hotell beläget på en liten ö utanför Bergen i Norge. Avsaknaden av annan landförbindelse än den båt som hotellet disponerar borgade för koncentrerat arbete.

Huvudsakligen sker arbetet under den årliga konferensen inom arbetsgrupper. Dessa är emellertid numera verksamma också under resten av året, genom korrespondens och arbetsmöten. Detta är en nyordning som har framtvingats av arbetsbördan; det har inte varit möjligt att endast under de årligen återkommande mötena arbeta

ut nya kapitel och att revidera gamla i den uppsättning av 20 kapitel som gruppen svarar för.

Gruppens arbetsfält har nu vidgats, eftersom TC 97 med dess Data Processing Vocabulary har slagits samman med TC 95, som har arbetat på en ordlista för kontorsmaskiner. Detta gör behovet av ständigt verksamma arbetsgrupper ännu mer kännbart.

Från TNC deltog Ove Oskarsson, som ledde en arbetsgrupp som under Bergenmötet behandlade ordbokens kapitel 08, Control, Integrity and Security och kapitel 20, System Development.

VERKSTADSTEKNISK ORDLISTA - SKÄRANDE BEARBETNING

Tillsammans med SMS framlägger TNC ett förslag till en verkstadsteknisk ordlista.

Förslaget innehåller den första delen av planerade tre delar och omfattar 1 450 termer från området skärande bearbetning. Övriga delar kommer senare och avser att behandla styckskärande bearbetning, speciella avverkande bearbetningsmetoder, plastisk bearbetning, värmebehandlingsmetoder, hopfogning, mekanisering, numerisk styrning m.m.

Det nu framlagda förslaget är uppdelat på rubriker enligt nedan. Kapitlen är indelade i Metoder, Verktyg, Verktygs-element samt Vinklar och mått. Det inledande kapitlet återger den ISO-standard som behandlar skärande verktygs geometri och referenssystem.

För varje term anges svensk definition samt motsvarigheter på engelska, franska och tyska.

Vid utarbetandet av denna ordlista har internationella och nationella standarder beaktats. Flertalet kapitel har granskats av experter inom svensk industri ur saklig synpunkt. För terminologisk samordning ansvarar TNC.

Den färdiga ordlistan kommer att tryckas i format A5, och omfatta ca 250sidor.

INNEHÅLL

- 1 Allmänt.
- 2 Verktygsmaskiner.
- 3 Svarvning.
- 4 Fräsning.
- 5 Borrning.
- 6 Arbörning.
- 7 Brotskning.
- 8 Upprymning.
- 9 Försänkning.
- 10 Sågning.
- 11 Hyvling.
- 12 Stickning.
- 13 Driftning.
- 14 Filning.
- 15 Mejsling.
- 16 Skavning.
- 17 Gravering.
- 18 Slipning.
- 19 Bryning.
- 20 Hening.
- 21 Polering.
- 22 Läppning.
- 23 Trumling.
- 24 Blästring.
- 25 Putsning.
- 26 Ritsning.
- 27 Gängframställning.
- 28 Kuggframställning.
- 29 Gradning.
- 30 Kapning.

KORSORDSGÅTAN

Det korsord som vi hade skapat med hjälp av databasen TERMDOK var lätt att lösa för våra termkunniga läsare. Alla insända lösningar var riktiga. De vågräta orden var gatunät, obelisk, laserat och kantfel, de lodräta grovlek, ullfett och takstol.

Genom lottdragning utsågs de tre vinnarna, nämligen

1. Kjell Forsberg
K-konsult
Harbostigen 1
723 40 VÄSTERÅS
(TNC 76, Textilordlista)
2. Lars Henning
Lektorsgatan 14
152 00 STRÄNGNÄS
(TNC 64, Om teknikens språk)
3. Ulf Scheller
Lundsberg
688 00 STORFORS
(TNC 37, Skrivregler)

LÄSARKOMMENTARER

Tack för de kommentarer vi fått från Er!

Lage Knutsson, Korrugal i Finspång, skriver i ett brev att han har reagerat mot att radiatorer och konvektorer inte skulle vara värmeväxlare. Enligt honom skulle en värmeväxlare kunna definieras som "en apparat med vars hjälp värme avsiktligt återförs från ett medium till ett annat".

Åke Holmberg i Lund tycker i sitt brev att det borde anges att radiatorer och konvektorer "ingendera i sin situation som varmare är enbart det ena".

Från professor Gösta Ekspång har vi fått ett brev som ger historisk bakgrund åt en kär debattfråga:

- ...TNC... "vill satsa kraft och energi" på att skriva om termfrågor. Skulle därvid begreppen kraft och energi komma att bli behandlade och speciellt fenomenet att samma begrepp betecknas ibland kraft ibland energi, vill jag föreslå att ett historiskt perspektiv läggs på ämnet. Begreppen har ju växt fram så småningom och det var Leibnitz som myntade termen "vis viva" för kinetisk energi, dvs. "levande kraft". Han påpekade att detta var något annat än den kraft som förekommer i Newtons lagar, "vis mortua"; detta senare har väl aldrig översatts till "död kraft" utan förblivit enbart "kraft" samtidigt som "levande kraft" förlorat bestämningen "levande" och också den benämnts "kraft". Det är såvitt jag kan se Leibnitz som är upphovsman till terminologiröran på detta område. När Helmholtz i mitten av 1800-talet formulerade den generella energiprincipen kallade han den "Die Erhaltung der Kraft" medan Planck på 1880-talet i sin utomordentligt läsvärda monografi om energiprincipen "Die Erhaltung der Energie" håller sig till termen energi, införd i början av 1800-talet i England.

FRÅGA: Hur definieras pellet och brikett?

SVAR: Pelletar (OBS! pl.-ar) är föremål av kul- eller cylinderform framställda genom rullning eller sammanpressning. I olika sammanhang avråder TNC från användning av ordet pellet, t.ex. i vissa sammansättningar. Kula eller cylinder kan med fördel användas om det är givet vilken form som avses.

Briketter är porösa, rektangulära eller cylindriska plattor, hoppresade av finfördelat material.

Inom lantbruksterminologin (SMS 2876) är pelletar foderstycken som erhålls genom mycket hård pressning av malet material. Briketter är foderstycken som erhålls på samma sätt, men de består av material som är helt eller hackat.

FRÅGA: Vad skiljer en tablett från en brikett?

SVAR: Tabletterna har samma form som briketterna (jfr ovan). Emellertid framställs tabletter med andra metoder och av andra råmaterial (t.ex. vätskor, geleer, pulver etc.). Inom plasttekniken avses med tablett en komprimerad förformad mängd av plastmassa. (SIS 16 01 00).

FRÅGA: Finns det någon definition på pulver?

SVAR: Ja, i TNC 38 Färg och lackteknisk ordlista definieras pulver som en anhopning av partiklar med ringa vidhäftning mellan de enskilda partiklarna. Märk att partiklar med några undantag är små och består av fasta ämnen.

FRÅGA: Kan man kalla en mängd fibrer för pulver?

SVAR: Ja, men endast om fibrerna är mycket små. Fibrer definieras som mycket långsmala, böjliga materialelement med relativt små tvärdimensioner (ur: TNC 76 Textilordlista). Om fibrerna är mycket små och inte häftar vid varandra samt består av ett fast ämne, så kan fibrerna utgöra ett pulver.